

POLSKIE TRADYCJE DEMOKRATYCZNE

demokracja wiecowa

- wiec był władzą najwyższą w każdym konkretnym plemieniu
- wiec wybierał na czas wojny wojewodów

przywilej koszycki

- 1374 Ludwik Węgierski
- wzrost pozycji szlachty; decydujący głos szlachty; maksymalny podatek 2 grosze za łan; król zobowiązał się wykupić szlachtę z niewoli; urzędy nie będą obsadzane obcokrajowcami

przywilej czerwński

- 1422 Władysław Jagiełło
- za wojnę z Krzyżakami
- król nie może bić monety bez zgody rady królewskiej; sądy sądzą według prawa pisanego; król nie może konfiskować majątków szlacheckie bez wyroku sądowego (nietykalność majątkowa bez wyroku sądowego), zakaz łączenia w jednym ręku urzędów starosty i sędziego (rozdział władz)

przywilej jedlneński 1430 (krakowski 1433)

- Władysław Jagiełło za kontynuację dynastii
- potwierdził dawne przywileje, zwłaszcza zasadę nietykalności osobistej (neminem captivabimus nisi iure victum) i majątkowej, rozciągając je na Ruś Czerwoną i Podole; tylko szlachcic mógł zostać dostojnikiem kościelnym

przywilej cerekwicko- nieszawski

- 1454 Kazimierz Jagiellończyk
- za udział szlachty w wojnie trzynastoletniej, dla Wielkopolski (12 listopada) i Małopolski (11–12 listopada)
- niezwoływanie pospolitego ruszenia, nienakładanie nowych podatków i nowych praw bez zgody sejmików; zastrzeżenie kar za ucieczkę ze wsi

konstytucja Nihil novi 1505

- Jan Olbracht
- nowe prawa tylko za zgodą senatu i izby poselskiej
- gwarancja wolnego wyboru urzędników sądowych
- niepociąganie spraw świeckich pod trybunały duchowne
- zakaz stanowienia ceł prywatnych

demokracja stanowa / szlachecka

- określenie wykształconego w XV i XVI w. systemu politycznego Królestwa Polskiego a następnie Rzeczypospolitej Obojga Narodów
- w założeniu gwarantował masom szlacheckim prawo głosowania i decydowania o sprawach państwa, a także miał być przykładem tolerancji i formalnej równości praw w łonie samego stanu szlacheckiego

demokracja stanowa/szlachecka

- Badania historyka Daniela Beauvois dowiodły, iż demokracja szlachecka nie funkcjonowała.
- Szlachta w ogromnej większości nie zgłaszała się i nie głosowała na sejmikach ziemskich.
- Udział w głosowaniach nie przekraczał 5% narodu szlacheckiego.
- Obywatelami Rzeczypospolitej byli posiadacze ziemscy, którzy w minimalnym stopniu dopuszczali do głosu szlachtę.

artykuły henrykowskie

- polsko-litewskie akty prawne sformułowane w czasie bezkrólewia po śmierci Zygmunta II Augusta, spisane na sejmie elekcyjnym 1573 roku, którego głównym zadaniem było wybranie monarchy, a których przestrzegać musiał każdy król Rzeczypospolitej (będący równocześnie Wielkim Księciem Litwy) wybrany w drodze wolnej elekcji

artykuły henrykowskie

- gwarantowały szlachcie zachowanie przywilejów;
- określały zasady ustroju i prawa Rzeczypospolitej;
- nakazywały królowi zwoływanie sejmu walnego co dwa lata na okres 6 tygodni, a w razie nagłej potrzeby sejm nadzwyczajny;
- zobowiązywały króla, aby na stałe miał przy swoim boku radę doradczą złożoną z szesnastu senatorów (tzw. senatorów rezydentów) składających sprawozdanie na sejmie;
- nie pozwalały na używanie tytułu dziedzicznego; król miał być wybierany tylko poprzez wolną elekcję;
- politykę wewnętrzną i zagraniczną oraz wypowiedzenie wojny poddawały kontroli sejmu;
- zabraniały królowi podejmowania istotnych decyzji politycznych bez zgody senatorów przebywających na dworze królewskim;
- narzucały zależność monarchy od praw Rzeczypospolitej, czyli od woli szlachty;
- obywatele mieli prawo do wolności wyznania (przysięga na przestrzeganie postanowień konfederacji warszawskiej), zobowiązano króla do zachowania pokoju między różnowiercami;
- w ostatnim artykule zezwalały na wypowiedzenie królowi posłuszeństwa (rokosz), w wypadku złamania przez niego przyjętych zobowiązań.

pacta conventa

- umowa o charakterze publiczno-prawnym podpisywana w czasie sejmu koronacyjnego przez każdego nowo wybranego w drodze wolnej elekcji króla

Henryk Walezy zobowiązał się do:

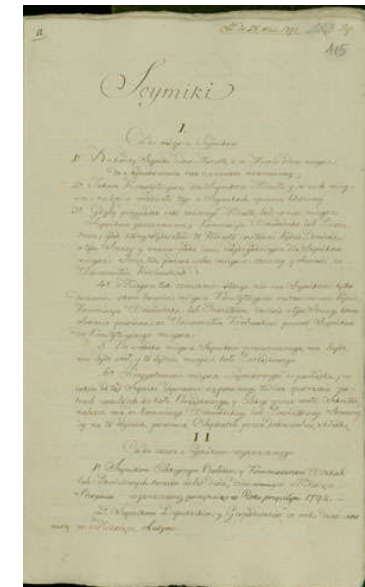
- kształcenia 100 polskich szlachciców we Francji na swój koszt
- spłaty długów Zygmunta Augusta,
- utrzymywania przymierza polsko-francuskiego,
- sprowadzenia 4 tysięcy piechoty gaskońskiej przeciw Iwanowi Groźnemu,
- sprowadzenia uczonych z zagranicy do Akademii Krakowskiej,
- łożenia co roku na potrzeby Rzeczypospolitej 450 tysięcy złotych ze swoich własnych zasobów,
- wysłania na Bałtyk floty francuskiej,
- odbudowy floty polskiej,
- odrestaurowania Akademii Krakowskiej.

prawa kardynalne

- ustawy z drugiej połowy XVIII wieku; na sejmie 1767–68 zagwarantowane przez Rosję; miały się nie zmieniać
- określenie nadrzędnych i niezmiennych zasad ustroju Rzeczypospolitej XVII–XVIII w.; obejmowały m.in.: artykuły henrykowskie, pacta conventa, zasadę wolnej elekcji, *neminem captivabimus nisi iure victum*, liberum veto; prawo wypowiedzania posłuszeństwa królowi; nietykalność osobistą, przywileje w sprawowaniu rządów oraz posiadania ziemi i władzy nad chłopstwem
- uchylone przez Sejm Czteroletni, przywrócone przez sejm grodzieński 1793

Konstytucja 3 Maja

- uchwalona 3 Maja 1791 r.
- Konstytucja 3 maja była pierwszą w Europie i drugą na świecie (po konstytucji amerykańskiej z 1787 r.) spisaną konstytucją
- zaprojektowana w celu zlikwidowania obecnych od dawna wad opartego na wolnej elekcji i demokracji szlacheckiej systemu politycznego Rzeczypospolitej Obojga Narodów

ZOBACZ: <https://konstytucja3maja.gov.pl/pl/ocena/>

Konstytucja 3 Maja 1791

- zmieniła zasady ustrojowe panujące dotychczas w Polsce
- zlikwidowała zasady liberum veto oraz wolnej elekcji
- wprowadziła reformę skarbową, by móc zwiększyć liczebność armii do 100 tysięcy żołnierzy
- wzmocniła władzy państwowej
- objęła pojęciem „naród” nie tylko szlachty ale i mieszczan oraz chłopów

uniwersały kościuszkowskie

- m.in. uniwersał połaniecki
- obniżały pańszczyznę (uczestnikom powstania zawieszały całkowicie), nadawały chłopom wolność osobistą, brały ich w opiekę rządu

Konstytucja 1807 r.

- najwyższy akt prawny regulujący podstawy funkcjonowania Księstwa Warszawskiego nadany przez Napoleona Bonaparte (tzw. konstytucja oktrojowana)
- obaliła dawną nierówność stanową
- nie podjęto jednak decyzji o ich uwłaszczeniu chłopów ani nie zniesiono pańszczyzny
- rząd mianowany był i odwoływany przez króla i tylko przed nim odpowiedzialny

Konstytucja 1815 r.

- Ustawa konstytucyjna Królestwa Polskiego nadana przez cesarza Rosji i króla Polski Aleksandra I (tzw. konstytucja oktrojowana), będąca wypełnieniem postanowień kongresu wiedeńskiego
- Królestwo Polskie było monarchią konstytucyjną, połączoną unią personalną z Cesarstwem Rosyjskim, ze wspólną polityką zagraniczną

Mała Konstytucja 1919 r.

- Uchwała Sejmu Ustawodawczego z dnia 20 lutego 1919 r. w sprawie powierzenia Józefowi Piłsudskiemu dalszego sprawowania urzędu Naczelnika Państwa
  - Naczelnik Państwa na podstawie „porozumienia z Sejmem” powoływał rząd.
  - Naczelnik Państwa i rząd byli odpowiedzialni przed Sejmem.
  - Naczelnik Państwa został pozbawiony inicjatywy ustawodawczej.
  - Naczelnik Państwa nie posiadał prawa do rozwiązywania parlamentu.
  - Akty prawne wydawane przez Naczelnika Państwa wymagały kontrasygnaty właściwego ministra.

Konstytucja marcowa 1921 r.

- egalitarny ustrój republiki demokratycznej o parlamentarno-gabinetowym systemie rządów
- władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu, który nie sprawował jej bezpośrednio, ale poprzez wybierane organy
- trójpodział władzy
- zniesienie wszelkich przywilejów stanowych obywateli republiki
- interesy jednostki (pojedynczego obywatela) uznano za nadrzędne w stosunku do interesów państwa

nowela sierpniowa 1926 r.

- wzmacniała przede wszystkim pozycję prezydenta
- przewaga władzy wykonawczej kosztem ustawodawczej
- krok do ustanowienia władzy autorytarnej w Polsce

Konstytucja kwietniowa 1935 r.

- uchwalona z naruszeniem przepisów konstytucji marcowej dotyczących zmiany konstytucji i zwierzchnictwa narodu
- wprowadzała system prezydencki o charakterze autorytarnym (tzw. superprezydencki)
  - Prezydent był według konstytucji kwietniowej odpowiedzialny tylko przed „Bogiem i historią”
- Polska była wspólnym dobrem wszystkich obywateli, ale nie wspomniano o suwerenności Narodu
- właściwie nie zawierała własnej regulacji dotyczącej praw i wolności obywatelskich
- zakładając zgodną współpracę pomiędzy Rzeczpospolitą a jej obywatelami w myśl zasady solidaryzmu, stawiała jednak państwo w pozycji dobra nadrzędnego, przed którym ustąpić muszą partykularne interesy jednostki

referenda w Polsce

- 30 VI 1946 – dot. kształtu Polski Ludowej (prawdopodobnie wyniki sfałszowano)
- 29 XI 1987 – dot. reform gospodarczych i politycznych w PRL (nieważne)
- 18 II 1996 – referendum uwłaszczeniowe i prywatyzacyjne (nieważne)
- 25 V 1997 – referendum konstytucyjne
- 7/8 VI 2003 – referendum akcesyjne
- 6 września 2015 – referendum w sprawie wprowadzenia jednomandatowych okręgów wyborczych w wyborach do Sejmu, stosunku do dotychczasowego sposobu finansowania partii politycznych z budżetu państwa oraz interpretacji zasad prawa podatkowego (bardzo niska frekwencja 7,8% = nieważne)